

DENUMIRI PENTRU „PELTIC” ÎN GRAIURILE DACOROMÂNE

MARA-IULIANA MANTA, ANDREEA-ALEXANDRA LOIZO

1. ORIGINEA ȘI RĂSPÂNDIREA TERMENILOR

1.1. Termeni care formează arii lingvistice extinse

Harta 93 din ALRR. *Sinteză I* înregistrează răspunsul la întrebarea „Cum ziceți că este omul care vorbește în vârful limbii? (imit.)” din ALR. Dintre răspunsurile cartografiate pentru termenul ‘peltic’ (‘qui zézaie’), 8 formează arii lingvistice extinse.

Cel mai răspândit este termenul *peltíc* (< tc. *peltek*¹), preponderent în estul Munteniei–Dobrogei (114 puncte), dar și în sud-estul Transilvaniei (17 puncte), în sudul Moldovei (14 puncte) și în nord-estul Olteniei (3 puncte). Termenul este înregistrat cu variante fonetice (*peltíc*^u, *pelitíc*, *piltíc*, *petíc*, *peltéc*, *peltít*, *péltic*) și morfologice (*peltíu*, *pertív*, *pelteág*, *pelticós*, *pilticós*). De asemenea, trebuie notată sintagma *vorbește plictíc*, posibil rezultată dintr-o contaminare cu termenul *plicticós*, care e consemnată într-un punct din Muntenia-Dobrogea, confirmând aria termenului *peltíc*. 24 de răspunsuri secundare (*peltíc*, *péltic*, *peltég*, *pelticós*, *péltit*, *piltíc*, *páltic*, *tilpíc*, *peltíc di límbi*, *vorbește pilticós*) confirmă, de asemenea, ariile largi din Muntenia–Dobrogea și din Moldova.

Termenul *gíngav* (< sl. *gongnavŭ*–DEX09, paleosl. *gagnavŭ*–DA) este înregistrat în toate ariile lingvistice ale dacoromânei cu excepția Maramureșului (în centrul Transilvaniei–32 puncte, în Crișana–19 puncte, în Oltenia–17 puncte, în jumătatea de nord a Banatului–11 puncte, în nord-vestul Munteniei–10 puncte, și în vestul Moldovei–2 puncte). Câmpul lexical este reprezentat de adjectivul *gíngav*, precum și de verbul derivat *gíngăvęște* (*a gíngăvŭ*), incluzând variante fonetice (*gíngáv*, *gíngăv*), variante morfologice (*gíngăięște*, *gíngăĭ*, *gíngălęšťĕ*), un derivat regresiv (*gíng*) și variante rezultate prin conversiune (*gíngĭlŭt*, *gíngăĭt*, *íngíngĭlŭt*, *íngíngĭnát*). Sintagmele *vorbește gíngáv*, *gíngáv dă vorbă*, *gíngălęšťĕ vórba*, *gíngănęște vórba*, *gíngăne vórba*, *gíngĭne vórba*, *gíngăńęšťĕ vŭřfu límbi* (< *gíngav*), înregistrate în 5 puncte din Oltenia și în câte un punct din Transilvania și Muntenia–Dobrogea, confirmă aria termenului *gíngav*. Răspunsurile secundare (*gíngav*,

¹ Unde nu se precizează altfel, pentru etimologie a fost consultat DA/DLR.

Aria din Transilvania este confirmată prin înregistrarea în trei puncte a sintagmelor *sîsêjîșc/tě vórba*, *vóroge sîsîjît ũ* și *sîsăjîșcě vórba*. Pe de altă parte, răspunsurile secundare (*sîsăjîșc*, *sîsăjît*) confirmă aria din Banat și Oltenia în 5 puncte.

Adjectivul *pîtcáv* (< nct.), înregistrat în două variante fonetice (*pîtcáv*, *pútcáv*), alături de o variantă morfologică a verbului derivat – *pîtcăi* (*pîtcă/evjîșcě*) și câteva cazuri variante rezultate prin conversiune (*pîtcávít*, *pîtcăjît*, *pîtpăjît*), sunt consemnate în Banat (11 puncte) și într-un singur punct din Oltenia. Aria principală din Banat este confirmată prin două răspunsuri secundare (*pîtcáv*, *pîtcáv*).

O arie largă mai formează sintagmele compuse din verbele **a vorbi/a grăi/a bășădi** + **grup prepozițional** (pentru forme înregistrate, vezi mai jos, capitolul 1.5) înregistrate în toate ariile lingvistice ale dacoromânei: Crișana (43 de puncte), Banat (38 de puncte), Oltenia (33 de puncte), Transilvania (26 de puncte), Muntenia-Dobrogea (4 puncte) și Moldova (1 punct). În aceeași arie am inclus și câteva structuri eliptice din care lipsește verbul (*în vîrfu lîmbi*, *pe vîrfu lîmbi*), ocurente doar în Oltenia. Sintagme de acest tip au fost înregistrate și ca răspunsuri secundare în Crișana (23 de puncte), Muntenia-Dobrogea (6 puncte) și Oltenia (4 puncte).

1.2. Termeni care formează arii lingvistice restrânse

Dintre răspunsurile cartografiate pentru conceptul discutat, 8 formează arii lingvistice restrânse.

Termenii derivați din *tont* (< nct.) sunt înregistrați într-o arie restrânsă din Banat (3 puncte) și Oltenia (3 puncte). Este situația lui *tîntă/ev* și a variantelor fonetice *tînt*, *tîntáv*, *tîntălóg*. În aceeași arie s-au mai înregistrat 6 răspunsurile secundare din aceeași familie lexicală (*tînt*, *tîntáv*, *tîntáv*, *tântălóg*, *tîntăvêștě vórbele*) înregistrate.

Termenul *bîlbăjîștě* (**a bîlbîi** < formație onomatopeică), înregistrat și într-o variantă rezultată prin conversiune (*bîlbîi*), formează o arie restrânsă, în Transilvania (3 puncte), fiind consemnat și în Crișana (1 punct) și Oltenia (1 punct). *Bîlbîi* a mai fost înregistrat și ca răspuns secundare în trei puncte sporadice din Transilvania, Moldova și Muntenia.

Termenul **fonf** (< formație onomatopeică), înregistrat, de asemenea, ca verb (*fõfănêșt/cě*) și într-o variantă rezultată prin conversiune (*fonfăjît*, *îi fonfonít*), a fost consemnat în Muntenia–Dobrogea (2 puncte), Oltenia (2 puncte) și Crișana (1 punct). Răspunsul secundar *fõfălêștî* e consemnat într-un punct din Crișana.

Termenul *cîcîjêște* (**a cîcîi** < formație onomatopeică) este consemnat în Transilvania (2 puncte), Muntenia–Dobrogea (1 punct) și Maramureș (1 punct), fiind înregistrat într-un derivat (*căcăjît vórba*), o variantă morfologică (*cîcălêștě*) și o variantă rezultată prin conversiune (*cîcăjît*). Sintagma *cîcălêștě vórba* (< **a cîcîi**) a fost, de asemenea, consemnată în Transilvania (1 punct). Considerăm posibil ca

răspunsul secundar *cîc*, înregistrat într-un singur punct din Muntenia, să fie un derivat regresiv din *cîcît*.

Termenul *dicăjșce* (*a dicăi* < nct.), cu variantele rezultate prin conversiune *dicăjît*, *dicăjît*, *ticăjît* (cel din urmă rezultând posibil prin contaminare cu termenul *a ticăi*), este consemnat în trei puncte din Transilvania și un punct din Moldova–Bucovina.

Termenul *filfijît* (*a filfi* < formație onomatopeică), este înregistrat în patru puncte din Moldova–Bucovina. Sub forma *filfăjît* apare și ca răspuns secundar într-un singur punct din Transilvania.

Termenul *fisăjît* (*a fisîi* < formație onomatopeică), cu derivatele *fisăjît Ubr!* și *fisqâie* (vb. ind. prez. 3 sg.), a fost înregistrat în patru puncte din sudul Banatului.

Sintagma (*je*) *cu lîmba prînsă* (< *a prinde*), a fost înregistrată în cate două puncte din Banat și Oltenia, fiind întărită prin 4 răspunsuri secundare în Banat.

1.3. Termeni care nu formează arii lingvistice

Pe lângă termenii care formează arii lingvistice, analizați anterior, în lista de referință sunt înregistrate numeroase alte cuvinte care desemnează conceptul analizat, neformând arii lingvistice:

– *mut* (< lat. *mutus*), cu derivatele *mutalău* și *mutăvjel*, înregistrat în două puncte din Maramureș și un punct din Banat;

– *pîșcāv* (< nct.), cu varianta fonetică *pîșcav*, consemnat în două puncte din Banat, dar și răspuns secundar (*pîșcav*, *pîșcāvî*) în alte trei puncte tot din Banat;

– *sitēāv* (< nct.), cu varianta morfologică *sitevît*, înregistrat în două puncte din Muntenia, ca răspuns principal, și în alte două puncte din aceeași zonă ca răspuns secundar.

– *pîșjît* (*a pîșîi* < *pîs*), consemnat de asemenea și în sintagma *pîșîl pe lîmbă*, în câte un punct din Banat și Oltenia (posibil tot de aici, răspunsul secundar *pîșlăjît*, înregistrat tot în Banat);

– *pîșcāv* (< *pîșca* < nct.), consemnat și în sintagma *vorbēște pîșcāv*, înregistrat în două puncte din Oltenia;

– sintagmele *îj cu lîmba-mpedecătă* și *împedicăt la lîmbă* (< *a împiedica* < lat. *impedicare*), înregistrate într-un punct din Oltenia și un punct din Banat;

– *pîșcālēște* (< *a pîcîi/a pîșcîi* < formație onomatopeică), consemnat și în sintagma *pîșcālēștē vōrba*, înregistrat în câte un punct din Crișana și Oltenia;

– sintagma *vorbēște pușcāvît* (< nct.), consemnată într-un singur punct din Oltenia;

– sintagma *cam lîmba scūrtă* (< *scurt* < lat. **excurtus*), înregistrat într-un singur punct din Muntenia-Dobrogea;

– sintagma *împūng/đē vōrba* (< *a împunge*), înregistrat într-un singur punct din Crișana;

– *fîșcăjēșcîj* (*a fîșcîi* < din *fîș*), înregistrat într-un singur punct din Banat;

- *gîrăjștî* (*a cîrîi* < *cîr*), înregistrat într-un singur punct din Transilvania;
- *holobîcă* (< *holoboacă* < nct.), înregistrat într-un singur punct din Maramureș;
- *încurcăt* (< *a încurca* < lat. **incolicare*), înregistrat într-un singur punct din Muntenia-Dobrogea;
- sintagma *ascuțî la vîrbă* (< *a ascuți* < nesigură, probabil din lat. **acutiare* și **excotire*), înregistrată într-un punct din Crișana;
- *mîțăjî* (< *a mîțîi* < *mîță* MDA2, DRAM2015), înregistrat într-un singur punct din Transilvania;
- sintagma *nu p_uâte rupe vóĉa* (< *a rupe* < lat. *rumpere*), înregistrat într-un singur punct din Oltenia;
- *tălîmp* (< *tălîmb* < nct.), înregistrat într-un singur punct din Muntenia–Dobrogea;
- *pîlpăle* (< *a pîlpîi* < formație onomatopeică), înregistrat într-un singur punct din Oltenia;
- *pîrpălește* (< *a pîrpîi* < formație onomatopeică), înregistrat într-un singur punct din Oltenia;
- sintagma *îngîmă vîrba* (< *a îngîna* < lat. **ingannare*), înregistrat într-un singur punct din Oltenia;
- sintagma *vorbștî nîh_ărat!* (< *a ninera*), înregistrată într-un singur punct din Crișana;
- sintagma *vorbăște șicănî* (< nct.), înregistrată într-un singur punct din Oltenia;
- sintagma *vîorbîșcê supîrîșe* (< *subțire*), înregistrată într-un singur punct din Banat;
- *hășcâ*, cuvânt cu etimologie necunoscută², înregistrat într-un singur punct din Transilvania;
- *bolobotștî* (vb. ind. prez. 3 sg.), cuvânt neconsemnat în dicționare, înregistrat într-un singur punct din Transilvania, posibil înrudit cu răspunsul secundar *bolobozăștî*, înregistrat tot într-un singur punct din Transilvania;
- *bócăcășe*, neînregistrat în dicționare, pe care îl interpretăm ca pe o formație onomatopeică din *boc*, consemnat într-un singur punct din Transilvania;
- *dodogúș*, cuvânt neconsemnat în dicționare, înregistrat într-un singur punct din Crișana;
- *pipilúg*, cuvânt neconsemnat în dicționare, înregistrat într-un singur punct din Transilvania;
- *sovîltóc*, cuvânt neconsemnat în dicționare, înregistrat într-un singur punct din Muntenia–Dobrogea;

² În dicționarele consultate am identificat mai mulți termeni care se aseamănă fonetic cu cel consemnat în hartă (de exemplu, *hășcâ*, *hșca*, *hășcă*), dar niciunul nu consemnează un sens apropiat de cel al defectului de vorbire.

– *totoróscă*, cuvânt neconsemnat în dicționare, înregistrat într-un singur punct din Transilvania;

– *șeip*, cuvânt neconsemnat în dicționare, înregistrat într-un singur punct din Crișana.

1.4. Alți termeni din răspunsuri secundare

Pe lângă termenii consemnați deja, ca răspunsuri secundare pentru același concept au mai fost consemnați următorii:

– sintagmele *nu puáte vorbí bine* (< *a vorbi* < *vorbă* < cf. *dvorbă* < slavon. *dvorība*) și *n-o nemeréște bine* (< *a nimeri* < bg. *nameria*), înregistrate în două puncte din Oltenia;

– *balamút* (< rus. *balamut*), înregistrat în câte un punct din Modlova și Muntenia;

– *gilgîit* (< *a gilgîi* < formație onomatopeică), înregistrat în câte un punct din Modlova și Oltenia;

– *cîcáv* și *cîscáv* (< *a cîsîi/a cîscîi* < formație onomatopeică), înregistrate în două puncte din Banat;

– sintagma *îj cu ímba flocoásă* (< *flocos*), înregistrată în două puncte din Banat;

– *păpágál* (< *papagal* < ngr. *παπ(π)αγάλ(λ)ος*, it. *pappagallo*, ger. *Papagei*), înregistrat într-un singur punct din Oltenia;

– sintagma *pălêște vórba* și *vorbêște pâlș* (< *a pâlî*), înregistrată în două puncte din Oltenia;

– adverbul *păsărêștî* (< *păsărește* < *pasăre* < lat. *passer*), înregistrat într-un punct din Crișana;

– *sîcăjît* (< *a sîcîi* < *sîc* < tc. *sik*), înregistrat într-un singur punct din Banat;

– sintagma *nu puáte vorbí bine*, înregistrată într-un punct din Oltenia;

– sintagma *pîșcură vórba* (< *a pișcura*), înregistrată într-un punct din Oltenia;

– sintagma *n-o nemeréște bine* (< *a nimeri*), înregistrată într-un punct din Oltenia.

1.5. Sintagmele expresive

Observăm, din cele prezentate în subcapitolele anterioare, că, printre răspunsurile consemnate pentru conceptul de „peltic”, se numără și numeroase sintagme, unele dintre acestea prezentând și o răspândire semnificativă. Subcapitolul clasifică sintagmele după structura lor în următoarele categorii:

- a. **verb + „vorba/besada”** (I: *gîngălêștê vórba*, *gîngănêște vórba*, *gîngăne vórba*, *gîngîne vórba*, *șepelêștê vórba*, *șipirlêștê vórba*, *șopirlêștê vórba*, *șiperlêștê besáda*, *șișcävêștê vórba*, *șișcăjê vórba*, *șișăjêșcê vórba*, *șișêjêșcê vórba*, *cîcălêștê vórba*, *împîng/dê vórba*, *îngîná vórba*, *piscălêștê vórba*, *nu puáte rúpe vóčea*; II: *gîngăje vórba*, *gîngăne vórba*, *gîngănêștê vórba*, *pîșcură vórba*, *pălêște vórba*);

- b. **adjectiv + „de/la vorbă”** (I: *gîngáv dă vorbă, șepelít la vórbă, ascuít la vórbă*; II: *gîngav dĕ vorbă*);
- c. **„a vorbi” + adverb** (I: *vorbéște plictíc, vorbéște gîngáv, vóroge sisîjít^U, vorbéște pișcáv, vorbĕștĭ níñĕrát^U, vorbéște șicănít, vĭorbjĕșcĕ supțírjĕ, vorbéște pușcávít*; II: *vorbéște limbút, vorbéște pălș, vorbéște pilticós, vorbéște șicávít*);
- d. **verb + „în/din/pe vârful/sfîrcul limbii”** (I: *vorbéște în vîrfu límbi, vorbéște cam îŋ_vîrfu límbi, vorovĕștĕ-ŋ_vîrvu líndí, vórode îŋ_vîrvu límbi, vorbĕsc în vîrfu límbi* (1 sg.), *vorbĕă îŋ_vîrfu límbi* (imperf.), *vóroge îŋ_vîrvu la límbă, vorbĕșcĕ dĭn vîrvu límbi, vorovĕștĕ dĭm_vîrvu límzĭ, vorodĕsc dĭ_vîrvu límzĭ* (1 sg.), *vorbéște pe vîrvu límbi, vorbĕ pă vîrvu límbdĭ, vorbéște în sfîrcu límbi, vorbĕștĕ în sfîrcu límbi, grăjĕște în vîrfu límbi, grălé dĭŋ_vîrvu límbdĭ, băsădĕștĕ dĭ_vîrvu límbdĭ, gîngăñĕștĕ_vîrfu límbi, în vîrfu límbi, pe vîrfu límbi*; II: *vorbéște în vîrfu límbi, vorbĕștĕ dĭ_vîrvu límbi, vorbĕștĕ_n vîrfu límbi, vorĕĕști-n sfîrcu língĭ vĭorbjĕșcĕ cu vîrfu límbi, îŋ_vîrfu límbi*) – în majoritatea cazurilor, verbul în sine nu exprimă un defect de vorbire, acesta fiind identificat exclusiv prin sintagma alăturată, prezentând importantă varietate sintactică prin schimbarea prepoziției.
- e. **verb + „pe/în limbă”** (I: *vorbéște pe limbă, vorvĕșcĕ pă límbă, vorovĕște pe límbă, vorovăș_pă límbă* (1 sg.), *vorovĕștĕ-n límbă, băsădĕștĭ pă límbă, pĕsĭlé pe límbă*; II: *vorbĕșcĕ pe límbă, vorbĭjĕșcĕ pĭ límbă, vorbĕșcĕ pă límbă, vorbĭjĕșcĕ-n límbă*);
- f. **verb + „(cu limba) între/printre dinți”** (I: *vorbéște cu límba între dĭnț, vorbĭjĕșcĕ cu límba-ntră ginț, vorbĕștĕ pĭntră dĭnț, vorovĕștĕ pĭntre dĭnț, vorbĭjĕșcĕ-ntră ginț, băsădĕștĕ pĭntre dĭnț*; II: *vorbĕștĕ pĭntră dĭnț, vorbĕșcĕ pĭntre ginț*);
- g. **verb + „cu limba prinsă/împiedicată/flocoasă”** (I: *je cu límba prĭnsă, îj cu límba-mpedĕcătă, cam límba scúrtă*; II: *îj cu límba prĭnsă, îj cu límba flocoasă*);
- h. **verb + „pe nas”** (I: *vorvĕștĭ pă nas^H*);
- i. **adjectiv + „de/la limbă”** (I: *șĕrpelít la límbă, împĭedicát la límbă*; II: *peltíc di límbĭ*);
- j. **verb la forma negativă + „bine”** (II: *n-o nemerĕște bĭne, nu puáte vorbí bĭne*);
- k. **„a avea” + substantiv** (II: *áre limburúș*);

După cum se poate observa, sintagmele înregistrate prezintă deosebită varietate lexicală (ex. *vorbéște în vîrfu límbi* – *grăjĕște în vîrfu límbi*), fonetică (ex. *vorbéște*

cu *límba între dínț – vorbișcă cu límba-ntră gínț*), morfologică (ex. *gîngăneste vórba – gîngăne vórba*), sintactică (ex. *vorbește în vîrfu límbi – vóroge ím vîrfu la límbă*) și stilistică (ex. *îi cu límba prînsă – îi cu límba flocoasă*). Mai trebuie precizat că, în majoritatea cazurilor, defectul de vorbire este exprimat fie prin verb, fie prin determinant, exprimarea acestuia prin ambele componente fiind rară (ex. *pîsîlă pe límbă – gîngăneshțē vîrfu límbi*).

1.6. Concluzii

Descrierea din subcapitolele anterioare evidențiază o mare bogăție lexicală pentru denumirea conceptului de „peltic” în toate ariile dacoromânei. În continuare, se prezintă situația pe fiecare regiune a dacoromânei, începând cu aria care prezintă cea mai mare bogăție lexicală. Termenii din fiecare arie sunt prezentați în ordine descrescătoare a numărului de puncte în care au fost înregistrați ca prim răspuns. Trebuie precizat că termenii discutați sunt clasificați după câmpul lexical, conform prezentării din subcapitolele anterioare; așadar unde se menționează, de exemplu, *gîngav*, se înțelege oricare dintre termenii care aparțin câmpului lexical al lui *gîngav*, împreună cu toate variantele, derivatele și sintagmele lor, după cum au fost prezentate în paragraful aferent din subcapitolul 1.1.

1. Oltenia (21 de termeni): i. „*a vorbi/a grăi/a băsădi*” + **grup prepozițional** (33 de puncte), ii. *gîngav* (22 de puncte), iii. *șiscáv* (16 puncte), iv. termeni înrudiți cu *límbă* (5 puncte), v. *peltíc* (3 puncte), vi. *tont* (3 puncte), vii. *fonf* (2 puncte), viii. *cu límba prînsă* (2 puncte), ix. *pîtcáv* (1 punct), x. *a sîsîi* (1 punct), xi. *pîscáv* (1 punct), xii. *a pîsîi* (1 punct), xiii. *a bílbîi* (1 punct), xiv. *a pîcîi/a pîscîi* (1 punct), xv. *a cîrîi* (1 punct), xvi. *a pîlpîi* (1 punct), xvii. *a pîrpîi* (1 punct), xviii. *vorbește pușcávî* (1 punct), xix. *nu puáte rúpe vóčea* (1 punct), xx. *îngîmă vórba* (1 punct), xxi. *vorbește șicănî* (1 punct);
2. Transilvania (17 termeni): i. *čepelčág* (34 de puncte), ii. *gîngav* (33 de puncte), iii. *șiscáv* (31 de puncte), iv. „*a vorbi/a grăi/a băsădi*” + **grup prepozițional** (26 de puncte), v. *peltíc* (17 puncte), vi. termeni înrudiți cu *límbă* (16 puncte), vii. *a sîsîi* (12 puncte), viii. *a bílbîi* (1 punct), ix. *a cîcîi* (3 puncte), x. *a dicăi* (3 puncte), xi. *boloboțștē* (1 punct), xii. *a cîrîi* (1 punct) xiii. *bócăcălă* (1 punct), xiv. *pipilúg* (1 punct), xv. *totoróscă* (1 punct), xvi. *háșcâ* (1 punct), xvii. *mîțăjî* (1 punct);
3. Banat (14 termeni): i. „*a vorbi/a grăi/a băsădi*” + **grup prepozițional** (38 de puncte), ii. *gîngav* (11 puncte), iii. *pîtcáv* (11 puncte), iv. termeni înrudiți cu *límbă* (10 puncte), v. *șiscáv* (8 puncte), vi. *a sîsîi* (6 puncte), vii. *a fisîi* (4 puncte), viii. *tont* (3 puncte), ix. *pîscáv* (2 puncte), x. *cu límba prînsă* (2 puncte), xi. *mut* (1 punct), xii. *a pîsîi* (1 punct), xiii. *a fisîi* (1 punct), xiv. *vîrbîșcă supțîrîlă* (1 punct);

4. Crișana (13 termeni): i. „*a vorbi/a grăi/a băsădi*” + **grup prepozițional** (43 de puncte), ii. *ĉepelĉág* (21 de puncte), iii. *gĉngav* (19 puncte), iv. *ŝiŝcáv* (13 puncte), v. *fonf* (1 punct), vi. *a sĉsĉi* (1 punct), vii. *a bĉlbĉi* (1 punct), viii. *a pĉcĉi/a pĉŝcĉi* (1 punct), ix. *ĉmpúng/dĉ vórba* (1 punct), x. *ascuĉĉ la vórba* (1 punct) – exclusiv în Crișana, xi. *dodogúŝ* (1 punct), xii. *ŝĉp* (1 punct), xiii. *vorbĉŝĉi nĉnĉrát* (1 punct);
5. Muntenia–Dobrogea (12 termeni): i. *peltĉ* (115 puncte), ii. termeni înrudiți cu *lĉmbă* (91 de puncte), iii. *gĉngav* (11 puncte), iv. „*a vorbi/a grăi/a băsădi*” + **grup prepozițional** (4 puncte), v. *ĉepelĉág* (3 puncte), vi. *fonf* (3 puncte), vii. *sĉĉáv* (2 puncte), viii. *a cĉcĉi* (1 punct), ix. *sovĉltóc* (1 punct), x. *tălĉmb* (1 punct), xi. *ĉncurcát* (1 punct), xii. *cam lĉmba scúrtă* (1 punct);
6. Moldova–Bucovina (7 termeni): i. *ĉepelĉág* (183 puncte), ii. *peltĉ* (14 puncte), iii. *a filfĉi* (4 puncte), iv. *gĉngav* (2 puncte), v. termeni înrudiți cu *lĉmbă* (1 punct), vi. *a dicĉi* (1 punct), vii. „*a vorbi/a grăi/a băsădi*” + **grup prepozițional** (1 punct);
7. Maramureș (4 termeni): i. *ĉepelĉág* (8 puncte), ii. *mut* (2 puncte), iii. *a cĉcĉi* (1 punct), iv. *holoboácă* (1 punct).

2. ANALIZA ONOMASIOLOGICĂ ȘI SEMANTICĂ

Abordarea onomasiologică a vizează mai multe aspecte: procedeele nominative și mecanismul psihic de creare a termenilor, principii motivaționale, relația dintre denumire, motivație și procesul cognitiv. Din punct de vedere semantic, stabilim mai multe serii sinonimice formate de acești termeni dialectali.

2.1. În privința procedeelelor nominative și a mecanismului de crearea a lexemelor care desemnează noțiunea de „peltic”, identificăm următoarele aspecte: cuvinte simple / primare, cuvinte derivate, cuvinte compuse, sintagme, denumiri-explicație / denumiri-judecăți). După cum se observă în **tabelul 1**, aceste procedee au o pondere aproximativ egală în procesul denominării.

2.2. În graiurile dacoromâne, câmpul onomasiologic al termenilor referitori la **peltic** cuprinde o serie bogată de termeni denominativi. Aceste variante diatopice se deosebesc între ele prin diverse motiveme: dacă motivemul comun este „defectul de vorbire”, diferențele care apar se referă la sunetul/sunetele care sunt pronunțate defectuos sau cu dificultate, la locul de articulare, la tonalitatea sunetului/sunetelor, la repetarea unor silabe, la vorbitul fără coerență și chiar la lipsa capacității de articulare a sunetelor.

Distingem, astfel, următoarele categorii de principii motivaționale:

- rostitul defectuos al anumitor sunete (de exemplu: ș ca s/ j ca z/ ț ca θ):
 - **peltíc, cêpelít, cepeleág, șiscáv, limbút/limbós, fisîiít, pítcáv, sîsiîștê, písăiít, písîlê pe lîmbă, vorvêștî pã nas^u,**
- vorbitul greu și împiedicat, repetând silabele:
 - **gîngáv, șiscáv, limbút/limbós, pítcáv, tont, tontológ, bílbîít, cîcîîște, îngîná vórba**
- vorbitul cu dificultate, fără repetarea silabelor
 - **fonf, vorbêște pușcávít (= stricat), pișcáv**
- vorbitul neclar
 - **încurcát, împúnîg/ďê vórba, bolobotêștê, fisăiít, filfiiít, dicăiít, dîcăiîșcê, uom împiedicát la lîmbă**
- vorbitul mult și fără rost:
 - **limbút/limbós, holobîcă**
- vorbitul fără coerență:
 - **tălîmp**
- vorbitul cu tonalitate înaltă:
 - **ascuít la vórba, gîrăiîștê, vîorbiîșcê supîrîcê**
- vorbitul nearmonios:
 - **bócăcăiîc**
- vorbitul răgușit:
 - **siteáv**
- vorbitul afectat:
 - **mîțăiít, vorbêștî níîșérát^u**
- lipsa capacității de a rosti cuvintele:
 - **mut, mutaláu, mutăviél, nu puáte rúpe vóçêa**
- motivație transparentă, prin sonoritate, la cuvintele de origine onomatopeică:
 - **filfiiít, fisăiít, písăiít, bôcăcăiîc, bolobotêștê, gîrăiîștê**
- motivație transparentă (locul de articulare și tonalitatea) pentru sintagmele alcătuite din verbe (a vorbi, a vorovi, a băsădi, a grăi, a gângăni, a fi): [verb] + **pe lîmbă, în lîmbă, în vírfu lîmbi, pe vírfu lîmbi, đin vírvu lîmbi, în sfîrcu lîmbi, cu lîmba flocoasă, cu lîmba prînsă; cu lîmba-ntră ginț, pîntră đinț, întră ginț; níîșérát^u, șicánít, pã nas^u, supîrîcê, limbút, pâlîș, pilticós, șiscávít.**

2.3. Metoda de analiză pe care o propunem pentru **relația dintre denumire, motivație și procesul cognitiv** are la bază grila bidimensională a lui P. Kock³, care corelează procedeele nominative (identitate formală, sufixare, derivare regresivă, derivare sintagmatică, conversiune, contaminație, etimologie populară), cu relațiile asociative/cognitive (identitate conceptuală, similitudine metaforică, subordonare taxonomică, supraordonare taxonomică, similitudine cotaxonomică, contiguitate conceptuală). Din perspectivă cognitivă, materialul analizat relevă următoarele relații asociative pentru verbalizarea conceptului: identitate formală și conceptuală, contiguitate conceptuală și neconceptuală, similitudine metaforică (vezi **tabel 2**).

2.4. Analiza semantică

Comparand definițiile din dicționare ale termenilor analizați, identificăm următoarele serii sinonimice:

- Cuvinte identice din punct de vedere semantic și stilistic:
peltic–cēpelit, cepeleág, șișcáv, limbút/limbós, fisfiit, pítcáv;
- Cuvinte identice din punct de vedere semantic și deosebite prin nuanțe stilistice:
peltic–filfiit (= care rostește sunetele/cuvintele neclar, din cauza lipsei dinților);
- Cuvinte care se deosebesc prin nuanțe semantice:
peltic–cepeleág (= sâsâit), **șișcáv** (= sâsâit), **limbút/limbós** (= gângav și bálbâit), **pítcáv** (= bálbâit), **tont** (= gângav și bálbâit), **bálbâit**, **cícăiit** (= bálbâit), **dicăiit** (= bolborosit), **tálmp** (= care vorbește greoi);
- Cuvinte care se deosebesc prin nuanțe semantice și stilistice:
peltic–gîngáv (= care vorbește pe nas), **limbút/limbós** (= guraliv, flecar), **pítcáv** (= care vorbește pe nas), **tont** (= care vorbește pe nas, fonfăit), **fonf, siteáv** (= răgușit), **gîrăieștē** [vb.] (= care vorbește cu un ton ascuțit și strident, care trădează ostilitate), **mîțăiit** (care vorbește plângăreț, miorlăit), **vorbēștī nínērát**^u (afectat, fandosit, sclifosit), **vorbēștī pǎ nas**^u, **vorbieșcē supțiriē**, **holobícă** (= guralivă), **ficúit** (= care vorbește fluierând printre dinți), **mutálău** (= care vorbește puțin), **mut**.

La nivel dialectal, diferențele semantice dispar prin diverse tipuri de analogii și contingente observate de comunitatea lingvistică: termenii desemnează „defectul de vorbire”, fără diferențe legate de cauză sau de modul de articulare: **peltic** față de **filfiit** (= care rostește sunetele/cuvintele neclar, din cauza lipsei dinților) sau **limbút** și **mut**.

³ KOCH, P. 2000b. « Pour une approche cognitive du changement sémantique lexical: aspect sémasiologique ». Société de linguistique de Paris 2000, 75–95, *apud* Popovschi 2018: 209.

2.5. Formulăm câteva concluzii ale acestui subcapitol:

- Cuvintele, sintagmele și sensurile noi apar pe două căi principale: derivarea morfematică (prefixare, sufixare și lexicalizare – sintagmele denominative) și derivarea semantică.
- Sub aspectul formei interne, cuvintele și sintagmele au motivație transparentă, de natură diferită. Astfel, termenii denominativi prin care este desemnat „defectul de vorbire” se deosebesc prin diverse semne motivaționale (motiveme): sunetul pronunțat defectuos, tempoul, volumul, incapacitatea de a articula sunetele etc.
- Sintagmele (**a vorbi/a vorovi/a băsađi/ a grăi** + un determinat) confirmă tendința de suprapunere semantică a termenilor utilizați pentru desemnarea defectului de vorbire, indiferent de cauză și de manifestarea lui concretă: **vorbéște / vorovéște pe límbă, ~ în vírfu límbi, ~ în sfírku límbi ; ~ cu límba-ntră gínt; ~ píntră d'ínt.**

câmp lexical (dicționar)	cuvinte simple (primare)	variante fonetice	derivate	schimbare sufix/ prefixare	conversiune	sintagme
peltic	peltic	peltic ^h peltic piltic petic peltéc peltít péltic		peltü perviv (+fon) peltéág pelticós pilticós (+fon)	peltic (adv.)	vorbéste peltic (+cont)
gíngav + a gíngávi	gíngav gíngavéšte	gíngáv gíngáv	gíng	gíngáíšte gíngáíe gíngáíšťé	gíngíít (+morf) gíngáíít (+morf) íngíngíít (+fon, morf) íngíngínát (+fon, morf)	vorbéste gíngáv gíngáv dá vorbá gíngáííšťé vórba gíngánéšte vórba gíngáne vórba gíngíne vórba gíngáííšťé_vírflu límbi
cepeleág + a cepeli	cepeleág	šepeléšte šupiléšťi šepeléšte šéjpelešťé šeperlujéšť/čé (+cont) šeperléšťé (+cont) šeperléšťé (+cont) šárpelíéšťé (+cont) šúpeleág šupeliág šepeléág	šepelítóri (+fon) šepelítóri (+fon) šepelítóri (+fon) šifipéitóri (+fon) šopiltiv (+fon)	šepalós (+fon) šepelós (+fon) šepelíiá (+fon) šepeléü (+fon) šepelé (+fon)	čepelít šupilít (+fon) šupilít (adv.) (+fon) šepelít (+fon) šárpelít (+fon, cont) šupilít (+fon)	

câmp lexical (dicționar)	cuvinte simple (primare)	variante fonetice	derivate	schimbare sufix/ prefixare	conversiune	sintagme
șîșcāv + a șîșcāvî	șîșcāv șîșcāvêște	șîșclāv șîcāv șîșcāv șîșcāv șîșcāv șîșcāv șîșcāv șîșcāv șîșcāv șîșcāv șîșcāvêșcê șîșcāvêște șîșcāvêște îê șîșclîê	șîșcāvîlî (+fon)		șîșcāvît șîșcāvît (+fon) șîșcovît (+fon) șîșcânît (+fon)	șîșcāvêștê vîrba șîșcāvêște vîrba șîșcāvîê vîrba
limbût + limbôs	limbût limbôs					
sîșîi	sîșîiștê			sîșâlêștî (+fon) sîșîreștê (+fon)	sîșîiit sîșîiit (+fon)	sîșîișcê/îê vîrba vîroge sîșîiitî sîșîișcê vîrba
pîtcāv + pîtcâi		pîtcāv pîtcāv		pîtcâ/evîșcê	pîtcāvît (+morf) pîtcâiit pîtpâiit (+fon)	
tont	tîntâ/ev	tînt tîntāv tîntâlîg				
a bîlbîi		bîlbîiștê			bîlbîit	
fonf + a fonfâi	fonf			fîfîfîșt/îcê	fîfîfîiit fonfonî (+fon, morf)	
a cîcîi	cîcîiște		câcîiîlî (+fon)	cîcîiștê (+morf)	cîcîiit(+fon)	cîcîiștê vîrba

câmp lexical (dicționar)	cuvinte simple (primare)	variante fonetice	derivate	schimbare sufix/ prefixare	conversiune	sintagme
a vorbă/a bășădi + prepozițional						<p>vorbēște în vîrfu lîmbi vorbēște cam îm_ vîrfu lîmbi vorovēștē-îm_ vîrfu lîmbi vórod é îm_ vîrfu lîmbi vorbesc în vîrfu lîmbi (1 sg.) vorbeá îm_ vîrfu lîmbi (imperf.) vóroge îm_ vîrfu la lîmbă vorbēșcē d''in vîrfu lîmbi vorovēștē d''im_ vîrfu lîmbi vorod''esc d''i_ vîrfu lîmbi (1 sg.) vorbēște pe vîrfu lîmbi vorbē pă vîrfu lîmbd''i vorbēște în sfîrcu lîmbi vorbēșt é în sfîrcu lîmbi grăjēște în vîrfu lîmbi grálé d''îm_ vîrfu lîmbd''i bășădēșt''ē d''i_ vîrfu lîmbd''i vorbēște pe lîmbă vorvēșcē pă lîmbă vorovēște pe lîmbă vorovēștē-n lîmbă bășădēșt''i pă lîmbă vorbēște cu lîmba între dînt vorbjēscē cu lîmba-ntră gînt vorbēștē pîntără d''înt vorovēște pîntre d''înt vorbjēscē-ntră gînt bășădēșt''ē pîntre d''înt vorvēșt''i pă nas†</p>

		„peltic”										
Concept-tintă		peltic cu derivate și sintagme	gîngav cu derivate și sintagme	ĉepeleĉg cu derivate și sintagme	ŝiŝĉav cu derivate și sintagme	– limbút – limbós	a ŝiŝi și sintagme	pĉĉav cu derivate și sintagme	fĉnt, fĉntáv, fĉntálóg (font)	a bílbĉi cu derivate și sintagme	font cu derivate	a ĉĉĉái cu derivate și sintagme
Forma-tintă		Împrumut și derivate sintagmatică	Împrumut și derivate sintagmatică	Împrumut și derivate sintagmatică	Analogie și derivate sintagmatică	Continuare	Derivate sintagmatică și etimologie populară	Derivate sintagmatică	Derivate semantice	Derivate semantice	Derivate semantice	Derivate sintagmatică și semantică
Procedul		Identitate formală și conceptuală	Identitate conceptuală	Identitate conceptuală	Identitate conceptuală și similitudine metaforică	Contiguitate conceptuală și similitudine metaforică	Contiguitate neconceptuală și similitudine metaforică	Identitate conceptuală și similitudine metaforică	Contiguitate conceptuală și similitudine metaforică	Contiguitate neconceptuală și similitudine metaforică	Contiguitate neconceptuală și similitudine metaforică	Similitudine metaforică
Relația asociativă												
Forma-sursă		tc. peltĉk	paleosl. gagnavĉ	rut. ŝepeľjavyj	scr. ŝuŝkav	– lat. linguutus – < limbá	formație onomatopeică	Et. nec.	font et. nec (cf. it., sp., port. fonto)	formație onomatopeică	formație onomatopeică	formație onomatopeică

care rostește defectuos anumite consoane	care vorbește greu, nedeslușit și împiedicat, repetând silabele; gângăvit, bâlbâit	peltic	peltic, săsăit	– care vorbește mult (și fără rost); care nu poate vorbi bine – locvace, elocvent	1. (Mai ales d. găște, șerpi) a scoate un sunet asemănător unui „s” prelungit. 2. (d. oameni) a vorbi defectuos pronunțând „s” în loc de „ș” sau deformând unele sunete; a vorbi peltic.	peltic; bâlbâit	(reg.) bâlbâit	a pronunția nedeslușită sunetele sau cuvintele, repetându-le și împiedicându-se în rostirea lor, din cauza unui defect natural, a emoției sau a enervării; a gângăvi	care pronunță nazal; cu aere pretențioase de distincție (imitând pronunția franțuzească)	„bâlbâit”
Concept-sursă										

BIBLIOGRAFIE

- ALRR. *Sinteză*, I, *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Sinteză*, volumul I, coordinator: Nicolae Saramandu, autori: Dana-Mihaela Zamfir, Verginica Barbu Mititelu, Carmen Radu, Irimia Floarea, Mihaela Morcov, București, Editura Academiei Române, 2005.
- Bucă, Marin, Ivan Evseev, *Probleme de semasiologie*, Timișoara, Editura Facla, 1976, p. 133–134.
- Koch, P. *Pour une approche cognitive du changement sémantique lexical: aspect sémasiologique*. Société de linguistique de Paris 2000, 75–95, apud Popovschi 2018: 209.
- Marian Rodica, *Analogia semasiologică. Unele consecințe ale împrumutului în relația limbă-mentalitate. Bogăția semantică a cuvântului lume*, în „Dacoromania”, serie nouă XXI, nr. 1, 2016, Cluj-Napoca, p. 60–67.
- Moroianu Cristian, *Motivarea internă a relațiilor semantice. Antonimia analizabilă*, în vol. *Variația lingvistică: probleme actuale. II. Pragmatică și stilistică. Lexic, semantică, terminologii*, editori: Rodica Zafiu și Claudia Ene, Editura Universității din București, 2015, p. 255–268.
- Moroianu Cristian, *Motivarea internă a relațiilor semantice. Sinonimia analizabilă*, în vol. *Limba română. Controverse, delimitări, noi ipoteze. I. Gramatică. Lexic, semantică și terminologii. Istoria limbii și filologie*. „Actele celui de-al 9-lea Colocviu al Catedrei de limba română”, București, 4–5 decembrie 2009. Editori: Rodica Zafiu, Adina Dragomirescu, Alexandru Nicolae, Editura Universității din București, 2010, p. 273–283.
- Pavel Vasile, *Sintagmele denominative și cartografierea lor*, în *Studia linguistica et philologica. Omagiu Profesorului Nicolae Saramandu la 70 de ani*, Editura Universității din București, 2011, p. 673–679.
- Pavel Vasile, *Cercetări de onomasiologie în perspectiva geografiei lingvistice*, în „Fonetică și dialectologie”, XII, 1993, p. 133–142.
- Popovschi Liliana, *Particularități onomasiologice la terminologiei corpului omenesc (pe baza atlaselor lingvistice românești)*, Chișinău, Institutul de Filologie al AȘM, 2018.

NAMES FOR “PELTIC” IN DACO-ROMANIAN

ABSTRACT

The description in the previous subchapters highlights a great lexical richness for the name of the concept of “peltic” in all areas of Daco-Romanian. Next, the situation on each region of Daco-Romanian is presented, starting with the area that presents the greatest lexical richness. In the Daco-Romanian dialects, the onomasiological field of the terms referring to the peltic includes a rich series of denominative terms. These diatopic variants differ from each other by various motives: if the common motif is “speech defect”, the differences that occur refer to the sound / sounds that are pronounced incorrectly or with difficulty, to the place of articulation, to the tone of the sound / sounds, to repetition of syllables, inconsistent speech and even lack of ability to articulate sounds.

Institutul de Lingvistică al Academiei Române
 „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”,
 București, Calea 13 Septembrie nr. 13
 maraimanta@gmail.com
 louizou@gmail.com